

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/200170,Instytut-Pamieci-Narodowej-uhonorowany-za-przywracanie-pamieci-o-kapelanach-katy.html>
17.05.2024, 16:41

Instytut Pamięci Narodowej uhonorowany za przywracanie pamięci o kapelanach katyńskich

13 kwietnia 2024 roku W Warszawie odbyły się uroczystości upamiętniające duszpasterzy Wojska Polskiego II Rzeczypospolitej. Podczas obchodów Stowarzyszenie Pamięć Kapelanów Katyńskich przekazało dr. Mateuszowi Szpytmie, zastępcy prezesa Instytutu Pamięci Narodowej, medal „Vinctis non victis” przyznany IPN za dbanie o pamięć o kapelanach katyńskich.

Uroczystości upamiętniające duszpasterzy Wojska Polskiego II RP - Warszawa, 13 kwietnia 2024. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Uroczystości upamiętniające duszpasterzy Wojska Polskiego II RP - Warszawa, 13 kwietnia 2024. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Uroczystości upamiętniające duszpasterzy Wojska Polskiego II RP - Warszawa, 13 kwietnia 2024. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Uroczystości upamiętniające duszpasterzy Wojska Polskiego II RP - Warszawa, 13 kwietnia 2024. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Uroczystość rozpoczęła się w południe, w Dzień Pamięci Ofiar Zbrodni Katyńskiej, od Mszy świętej w Katedrze Polowej Wojska Polskiego w intencji kapelanów katyńskich i innych poległych oficerów Wojska Polskiego. Eucharystii przewodniczył ks. płk Kryspin Rak, wikariusz generalny biskupa polowego. Uczestniczyli w niej przedstawiciele środowisk katyńskich, Warszawskiej Rodziny Katyńskiej oraz Stowarzyszenia Rodzina Policyjna 1939, m.in. z Katowic. Obecny był dr Mateusz Szpytma, wiceprezes IPN, Lech Parell, szef Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych, przedstawiciele instytucji i stowarzyszeń kombatanckich, żołnierze i przedstawiciele służb mundurowych, a także mieszkańcy Warszawy.

Po Mszy św. duchowni oraz wierni udali się do Kaplicy Katyńskiej, znajdującej się w murach świątyni, gdzie złożone zostały wieńce i znicze.

Druga część uroczystości odbyła się w Sali Tradycji Katedry Polowej Wojska Polskiego, podczas której wręczone zostały medale i odznaczenia osobom i instytucjom zaangażowanym w upowszechnianie wiedzy na temat zbrodni katyńskiej.

Instytut Pamięci Narodowej został uhonorowany medalem „Vinctis non

victis”, przyznany przez Stowarzyszenie Pamięć Kapelanów Katyńskich, za wieloletnie działania przywracające cześć i pamięć kapelanom katyńskim. Medal otrzymali także m.in. Urząd do Spraw Kombatantów, duszpasterstwa wojskowe, klasztor w Kalwarii Pałacowskiej, gdzie znajduje się aleja dębów upamiętniająca kapelanów katyńskich, Stowarzyszenie Rodzina Katyńska oraz Konfraternia św. Jakuba Apostoła.

Prof. dr hab. Tadeusz Wolsza, przewodniczący Kolegium IPN, otrzymał tytuł Członka Honorowego Stowarzyszenia Pamięć Kapelanów Katyńskich.

Wręczono także medale Pro Patria, Pro Bono Poloniae, honorowe tytuły członków Stowarzyszenia i dyplomy Kustosza Pamięci Kapelanów Katyńskich oraz medal bł. ks. Jerzego Popiełuszki.

Uroczystość zorganizowało Stowarzyszenie Pamięć Kapelanów Katyńskich, które powstało 16 czerwca 2018 roku. Propaguje informacje o religijnej działalności kapelanów katyńskich w obozach sowieckiej niewoli. Poszukuje i rejestruje dokumenty do biografii tych duchownych. Inicjuje różne formy upamiętnienia, m.in. tablice, publikacje książkowe, filmy. Zbiera materiały do ewentualnego procesu informacyjnego i kanonizacyjnego kapelanów katolickich zamordowanych w 1940 r.

Uroczystości upamiętniające duszpasterzy Wojska Polskiego II RP - Warszawa, 13 kwietnia 2024. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Uroczystości upamiętniające duszpasterzy Wojska Polskiego II RP - Warszawa, 13 kwietnia 2024. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Uroczystości upamiętniające duszpasterzy Wojska Polskiego II RP - Warszawa, 13 kwietnia 2024. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Uroczystości upamiętniające duszpasterzy Wojska Polskiego II RP - Warszawa, 13 kwietnia 2024. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Uroczystości upamiętniające duszpasterzy Wojska Polskiego II RP - Warszawa, 13 kwietnia 2024. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Uroczystości upamiętniające duszpasterzy Wojska Polskiego II RP - Warszawa, 13 kwietnia 2024. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Uroczystości upamiętniające duszpasterzy Wojska Polskiego II RP -

Prof. Tadeusz Wolsza (L), przewodniczący Kolegium IPN, otrzymał tytuł Członka

Uroczystości upamiętniające duszpasterzy Wojska Polskiego II RP -

Warszawa, 13 kwietnia
2024. Fot. Sławek
Kasper (IPN)

Honorowego Stowarzys
zenia Pamięć
Kapelanów Katyńskich.
- Warszawa, 13
kwietnia 2024. Fot.
Sławek Kasper (IPN)

Warszawa, 13 kwietnia
2024. Fot. Sławek
Kasper (IPN)

Ewa Kowalska: *Nieśli otuchę innym jeńcom. Kapelani - ofiary Katynia*

W kwietniu roku 1940 rozpoczęły się rozstrzeliwania osób przetrzymywanych w obozach specjalnych NKWD w Starobielsku, Kozielsku i Ostaszkowie oraz w więzieniach tzw. Zachodniej Ukrainy i Zachodniej Białorusi.

To właśnie z tego powodu kwiecień stał się miesiącem szczególnej pamięci o obywatelach II RP zamordowanych na podstawie postanowienia Biura Politycznego KC WKP(b) z 5 marca 1940 r. Wśród ofiar i świadków tej zbrodni byli księża.

Gdy wybuchła II wojna światowa, w szeregach obrońców Rzeczypospolitej stanęli kapelani wojskowi oraz księża ochotnicy z wielu polskich diecezji i zgromadzeń zakonnych. Nieśli posługę kapłańską, udzielali absencji i uczestniczyli w grzebaniu poległych.

Wbrew prawu

Duchownych wziętych do niewoli przez Armię Czerwoną osadzono wraz z polskimi żołnierzami w obozach przejściowych: w Juchnowie w obwodzie smoleńskim, Kozielszczyźnie w obwodzie połtańskim, Szepietówce w obwodzie chmielnickim, Putywlu w obwodzie sumskim i Juży w obwodzie iwanowskim.

Następnie, zgodnie z dyrektywą ludowego komisarza spraw wewnętrznych Ławrientija Berii z 3 października 1939 r., zostali przewiezieni do obozów specjalnych NKWD, zlokalizowanych w budynkach monasterów w Starobielsku, Kozielsku i Ostaszkowie¹. Trafili tam wbrew prawu międzynarodowemu, zgodnie z którym powinni być traktowani neutralnie². Wciąż nie znamy wszystkich nazwisk księży zamordowanych na podstawie decyzji katyńskiej – zwłaszcza przetrzymywanych na tzw. Zachodniej Ukrainie i Zachodniej Białorusi – a także miejsc ich stracenia oraz pochówku. Duchownymi nieuwzględnionymi w Księgach Cmentarnych opublikowanych przez Radę Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa są np. ks. Michał Męciński³, ks. Stanisław Tyborowski⁴ oraz ks. Zarzycki, wskazany w relacji złożonej przez Czesława Fulesza, która jest przechowywana w Instytucie Polskim i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie.

Szczególnie trudne dla jeńców były pierwsze tygodnie. Powszechne było odczucie tragedii

po klęsce kampanii wrześniowej, niepokój o los nie tylko swój, lecz zwłaszcza najbliższych. Powracające obrazy śmierci współtowarzyszy, niepewność przyszłości i rzeczywistość obozowa powodowały przygnębienie i stopniowe wyczerpywanie sił fizycznych jeńców. Obozów nie przygotowano na przyjęcie tak licznej grupy ludzi. W trudnych warunkach stłoczenia niemal każda czynność wymagała uzgodnienia reguł współżycia⁵. Brakowało latryn i nie było łaźni, panowała wszawica. Wydawane porcje żywnościowe były znikome. Każdy otrzymywał 400–800 gramów gliniastego chleba, do kotłów z tzw. zupą ustawiały się długie kolejki, skarżono się na niedostatek wody⁶. Jeńcy byli nieprzygotowani na zimę, zakwaterowani w nieopalanym pomieszczeniach. Wielu zapadało m.in. na gruźlicę i choroby skóry wynikające z infekcji po otarciach, zadrapaniach i zranieniach. Przy braku leków i zaplecza medycznego niewiele mogli pomóc kolegom polscy lekarze. W ciągu pół roku najwyższą śmiertelność odnotowano w obozie ostaszkowskim, usytuowanym na wyspie w Pustelni Niłowo-Stołobieńskiej. Tam oprócz ostrego reżimu pracy jeńcy narażeni byli na przenikliwe zimno wiatrów wiejących od jeziora Seliger⁷.

Dla uwięzionych nieoceniona była postługa księży. Sowieci dopiero po pewnym czasie, z racji noszenia przez kapelanów mundurów oficerskich, zorientowali się, że niektórzy wojskowi są osobami duchownymi. Władze obozowe w zależności od okresu sporządzenia raportu ewidencji uwięzionych wymieniają inną ich liczbę. I tak np. w Starobielsku według raportu grudniowego miało znajdować się 12 duchownych⁸, natomiast w lutym 1940 r. – 16⁹. W informacji zbiorczej o stanie liczebnym uwięzionych w obozach w Starobielsku, Kozielsku i Ostaszkowie z 10 lutego 1940 r. wymienia się 21 osób duchownych¹⁰. Powszechnie przyjmuje się, podając nazwiska zamordowanych, że w ramach Zbrodni Katyńskiej rozstrzelano 31 duchownych, w tym 25 rzymsko-katolickich, 3 prawosławnych, jednego wyznania mojżeszowego¹¹. Ich postługa duszpasterska, uznawana za działalność kontrrewolucyjną i wrogą wobec państwa sowieckiego, była zakazana. Kapłani zatrzymani podczas sprawowania praktyk religijnych podlegali karom, z karcerem włącznie¹². Mimo to księża nadal pełnili posługę kapłańską, oświatową i patriotyczną. O ich działalności najlepiej mówią fragmenty wspomnień tych nielicznych, którzy nie zostali rozstrzelani, oraz notatki wydobyte z mundurów zamordowanych podczas ekshumacji w 1943 r. i w latach dziewięćdziesiątych¹³.

Najskuteczniejsza podpora

Do grona tych, którzy przeżyli, należał ks. prof. Leon Musielak. Sowieci aresztowali go 17 września 1939 r. (był wówczas klerykiem salezjańskim) w okolicach Pińska wraz z kilkudziesięcioosobową grupą wojskowych i cywilów. Stamtąd trafił wraz z innymi polskimi jeńcami do obozu specjalnego w Kozielsku.

Pod nadzorem NKWD pracował w różnych okolicznych miejscach. Jak później podkreślał, w trudnych warunkach rzeczywistości obozowej, ciągłego doświadczenia głodu, zimna,

mrozu, rozmaitych upokorzeń dużym wsparciem dającym mu nadzieję na przetrwanie była modlitwa. We wspomnieniach opisał jeden z takich momentów w listopadzie 1939 r., kiedy mógł wziąć udział w obozowej Eucharystii:

Którego dnia dowiedziałem się, że w nocy będę mógł uczestniczyć w ofierze Mszy Świętej. Było nas dużo. Widzę tę Mszę, jakby to było wczoraj. Leżymy na pryczach, głowy tylko wychylone, a oczy utkwione w jeden punkt, gdzie ołtarz Chrystusowy, taki niepozorny i prosty. Przy nim kapłan, oczywiście bez szat liturgicznych, trzyma kielich i kawałek obozowego chleba, który zastępował opłatek. Pod postaciami tych darów Chrystus ofiaruje się tutaj Ojcu niebieskiemu za grzechy całego świata. Mrok. Śpiew cichuteńki, ale wyczuwa się w nim tajemniczą moc, gdy usta powtarzają Kto się w opiekę odda Panu swemu.... Wreszcie Komunia święta... Odrobina zwyczajnego chleba ze skromnych porcji obozowych, a jednak cały w niej Chrystus ze swoim Bóstwem i człowieczeństwem, najjaśniejsze światło ludzkiego umysłu, najczystsza miłość Bożego Serca, najskuteczniejsza podpora słabej, ludzkiej woli na wybór tego, co prawdziwe, lepsze ¹⁴.

► [Czytaj więcej na portalu przystanekhistoria.pl](http://przystanekhistoria.pl)

Przypisy:

1 Władze sowieckie zniszczyły sakralny charakter zespołów klasztornych. Cerkwie zamieniono na magazyny produktów rolnych, a większość pozostałych budynków – na świńskie chlewy. We wrześniu 1939 r. w pośpiechu opróżniono zabudowania, dostawiono namioty, a teren ogrodzono drutem kolczastym, przygotowując się na „przyjęcie” jeńców. Należy dodać, że policjanci, jako „narzędzie burżuazyjnego porządku”, zostali zakwalifikowani do elementów szczególnie wrogich i bez względu na szarżę nie podlegali zwolnieniu z obozów. Taką szansę mieli tylko szeregowi i podoficerowie Wojska Polskiego oraz nieletni. Zob. *Katyń. Dokumenty zbrodni*, t. 1: *Jeńcy niewypowiedzianej wojny sierpień 1939 – marzec 1940*, red. W. Materski, Warszawa 1995, s. 134-137.

2 Rozkazem ludowego komisarza spraw wewnętrznych nr 0308 z 19 września 1939 r. w strukturach NKWD utworzono dodatkowy Zarząd do spraw Jeńców Wojennych. Jego naczelnikiem został major bezpieczeństwa państwowego Piotr Soprunienko, komisarzem – Siemion Niechoroszow, a zastępcami: Iwan Chochłow i Iwan Pałuchin.

3 Książd Męciński Michał, s. Hilarego, biogram w: *Ubity w Kalininie, zachoroniemy w Miednom*, t. 2, red. A. Gurianow, Moskwa 2019, s. 100.

4 „Biała Księga” *Martyrologium duchowieństwa — Polska XX w. (lata 1914–1989)*, <http://www.swzygmunt.knc.pl/MARTYROLOGIUM/POLISHRELIGIOUS/vPOLISH/HTMS/POLISHRELIGIOUSmartyr3254.htm> [dostęp: 17 III 2021 r.].

5 J. Czapski, *Na nieludzkiej ziemi*, Paris 1984, s. 16.

6 *Katyń. Dokumenty...*, t. 1, s. 174–177.

7 *Ibidem*, s. 427–431. Zob. np. S. Barański, J. Falkowski, *Korespondencja obozowa w okresie II wojny światowej*, Warszawa 1993; *Pamiętnik Franciszka Batora*, [w:] *Losy policjantów polskich po 1 września 1939. Studia i materiały*, red. P. Majer i A. Misiuk, Szczytno 1996.

8 *Katyń. Dokumenty...*, t. 1, s. 305.

9 *Ibidem*, t. 1, s. 395.

10 *Ibidem*, t. 1, s. 415.

11 B. Tarkowska, *Kapelani Wojska polskiego Pomordowani na Wschodzie 1940–1941*, Warszawa 2016, s. 13.

12 Wiadomo np., że ks. mjr Jan Leon Ziółkowski dwukrotnie został ukarany tygodniowym pobytem w karcerze – za odprawianie nabożeństw 11 i 20 grudnia 1939 r. Szerzej o pracy duszpasterskiej tego kapłana można przeczytać w *Ksiądz Jan Leon Ziółkowski ostatni kapelan Kozielska*, oprac. ks. Z. Peszkowski, B. Ziółkowska-Tarkowska, S. Zdrojewski, Warszawa – Łódź 2003; B. Tarkowska, *Kapelan Ziółkowski. Droga do Katynia*, Warszawa 2010.

13 Spośród publikacji podejmujących temat konspiracyjnej działalności kapelanów w obozach specjalnych NKWD należy wymienić: ks. F. Tyczkowski, *Wspomnienia z pierwszej i drugiej wojny światowej w Polsce*, Brooklyn 1971; B. Młynarski, *W sowieckiej niewoli*, Londyn 1974; *Zbrodnia katyńska w świetle dokumentów*, z przedmową W. Andersa, Londyn 1975; S. Swianiewicz, *W cieniu Katynia*, Paryż 1978; J. Czapski, *Na nieludzkiej ziemi*, Paris 1984 (pozycja ta zawiera wydane w Rzymie w 1945 r. tegoż autora *Wspomnienia starobielskie*); *Pamiętniki znalezione w Katyniu*, przedmowa J. Zawodny, Paris 1989; ks. Z. Peszkowski, *Wspomnienia więźnia z Kozielska*, Warszawa 1989; L. Musielak, *Spod Częstochowy do Kozielska*, Kraków 1991; *Inwentarz dokumentów katyńskich przechowywanych w Kurii Metropolitarnej w Krakowie*, oprac. S.M. Jankowski, A. Roliński, Kraków 2002. Pozycją pomocną w ustalaniu danych dotyczących kapelanów Wojska Polskiego, którzy zginęli w Katyniu i w innych miejscach kaźni, jest obszerna praca *Kapelani Wojska Polskiego pomordowani na Wschodzie 1940–1941. Materiały i źródła do biografii duszpasterzy Wojska Polskiego z lat 1919–1939 wszystkich wyznań religijnych – ofiar Zbrodni Katyńskiej*, Warszawa – Mińsk Mazowiecki 2013.

14 Zob. L. Musielak, *Spod Częstochowy...*, s. 29. Por. ks. J. Wąsowicz SDB, *Więziony przez*

sowieckich i polskich komunistów. Ks. Leon Musielak SDB (1910–1998), „Nasz Dziennik”, 22–23 XII 2007 r. Kleryk Leon Musielak w kwietniu 1940 r., w celu przygotowania do sezonu letniego domu wczasowego pod Kozielskiem, w grupie kilkunastu osób został skierowany do pracy. Wykonywał ją aż do wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej. W czasie zamieszania związanego z zajęciem tego obszaru przez Wehrmacht w październiku 1941 r. udało mu się przedostać do Polski. W Krakowie zgłosił się do seminarium salezjańskiego i kontynuował studia teologiczne. Po dwóch latach przyjął święcenia kapłańskie.

Ryngraf z wizerunkiem Matki Bożej Ostrobramskiej znaleziony w Katyniu (ze zbiorów Muzeum Katyńskiego)

* * *

- ▶ [**Uroczystość odsłonięcia i poświęcenia tablicy upamiętniającej Kapelanów Katyńskich związanych z Ziemią Łódzką - 6 czerwca 2021**](#)
- ▶ [**W Krakowie poświęcono tablicę kapelanów katyńskich - 19 marca 2023**](#)
- ▶ [**Ogólnopolska konferencja naukowa „Kapelani Katyńscy” - Warszawa, 12 kwietnia 2023**](#)
- ▶ [**Konferencja naukowa „Echa Zbrodni Katyńskiej - ofiary, kapelani, archiwa i pamięć” - Wilno, 24-25 maja 2023**](#)